

Schrijfonderwijs binnen de procesgerichte aanpak

Een onderzoek naar het verhogen van betrokkenheid tijdens schrijfonderwijs

In juni 2019 slaagde Anne Streur, studente aan de Fontys Hogeschool Kind & Educatie in 's-Hertogenbosch. Voor haar LIO-stage (Leraar In Opleiding) dien je een afstudeeronderzoek uit te voeren. Anne koos voor "Schrijfonderwijs binnen de procesgerichte aanpak". Zij koos voor de opdracht hoe de betrokkenheid van de leerlingen daarbij te vergroten is. Haar studie werd met 'goed' gewaardeerd, bovendien genomineerd voor de TopTalentPrijs. In deze bijdrage wordt eerst globaal de opzet van haar onderzoek vermeld. Daarna volgen interessante uitkomsten voor de praktijk van het schrijfonderwijs, die worden onderscheiden in het verhogen van leerlingenactiviteit en het verhogen van leerlingenactiviteit.

Dit geeft te denken

Uit onderzoek van Overvelde (2013) blijkt dat eind groep 4 bijna de helft van de leerlingen een onleesbaar handschrift heeft. Het Platform Handschriftontwikkeling heeft haar zorg over het handschrift van basisschoolleerlingen geuit naar de Tweede Kamer (petities in 2008 en 2018).

“Enkele jaren geleden concludeerde de Onderwijsinspectie dat twee derde van de leerlingen aan het eind van de basisschool niet in staat is een schriftelijke boodschap helder over te brengen” (Blank, 2018, p. 4).

De inspectie noemde in 2012 deze knelpunten:

- de leerlingen hebben een hekel aan schrijven, vinden het vaak niet leuk, saai, of moeilijk;
- schrijflessen vallen af door tijdgebrek;
- leerkrachten worden niet vaardiger in het geven van schrijflessen;
- de schrijftaken hebben weinig relatie met de 'echte' wereld';
- er is weinig ruimte voor initiatief en onderlinge interactie tijdens de schrijflessen.

Globale opzet van het onderzoek

De globale opzet kenmerkt zich door de bekende indeling, waarbij Birgit van Duinen als onderzoeksbegeleider optrad:

Samenvatting

1. Probleemanalyse
2. Theoretische kader
3. Onderzoeksopzet
4. Resultaten
5. Conclusie en aanbevelingen
6. Bibliografie
7. Bijlagen

Naast procesgericht onderwijs staat onderwijs op maat, afgestemd op het kind zélf en op verschillen tussen kinderen, centraal binnen basisschool De Bunders in Oisterwijk. Zij geeft hier vorm aan door de traditionele jaarklassen te herscheppen in Leergroepen. De voormalige groep 1, 2 en 3 zijn samengevoegd tot Leergroep I. Leergroep II bestaat uit de voormalige groep 4 en 5. In het huidige schooljaar 2018-2019 bestaat Leergroep III uit de voormalige groep 6 en 7. Met ingang van volgend schooljaar zal groep 8 aansluiten bij Leergroep III. Basisschool De Bunders biedt schrijfonderwijs als apart vak aan; de methode Pennenstreken wordt hierbij als bron gebruikt.

Naar aanleiding van de nieuwe onderwijsvisie vraagt de onderzoekschool om schrijfonderwijs opnieuw vorm te geven. De focus ligt hierbij op het verhogen van betrokkenheid.

De onderzoeksvraag luidde: Hoe kunnen de leerkrachten op Brede basisschool De Bunders in Oisterwijk deze betrokkenheidsverhogende factoren binnen het schrijfonderwijs verbeteren: activiteit en leerlingeninitiatief, volgens de procesgerichte aanpak van Laevers, et al. (2013), Dit onderzoek richt zich op vier kernbegrippen: 'schrijfonderwijs', 'betrokkenheid', 'activiteit' en 'leerlingeninitiatief'.

De focus van dit onderzoek ligt op twee factoren:

- onder 'activiteit' verstaan we onder andere de mogelijkheid tot bewegen, 'doen' door middel van spelvarianten en groepswork;
- betrokkenheidsverhogende factor, leerlingeninitiatief.

Om de huidige situatie in beeld te brengen, worden observaties en een groepsinterview ingezet. Om meer zicht te krijgen op schrijfonderwijs, waar activiteit en leerlingeninitiatief deel van uitmaken, wordt een expert geraadpleegd. Daaruit zijn adviezen voortgekomen door een interview met Gerda Broekstra, eigenaresse van De Schrijfvriend.

Uit de conclusies zijn twee belangrijke praktijkimplicaties en aanbevelingen voortgekomen. De eerste is het inzetten van een checklist. Op deze wijze wordt leerlingeninitiatief vergroot, doordat leerlingen gericht eigen leerdoelen kunnen stellen. De tweede aanbeveling is het implementeren van lesideeën voor het inzetten van activiteit.

Interessante uitkomsten voor het schrijfonderwijs

Verhogen van leerlingenactiviteit

Eén van de betrokkenheidsverhogende factoren is activiteit. Laevers, et al. (2013) beschrijft dat veel lessen bestaan uit één communicatielij. Kinderen haken af doordat zij herhaaldelijk moeten wachten. Activiteit binnen een les is in hoge mate van belang, zodat energieke kinderen op een positieve manier kunnen ontladen. Kinderen moeten bewegen om te kunnen nadenken en zich te kunnen concentreren. Meerdere studies (Mahar et al., 2006; Best, 2010) bevestigen dit. Met activiteit wordt niet alleen fysiek bewegen bedoeld, maar ook het bieden van mentale uitdaging. Op deze manier zijn ook passieve leerlingen actief bezig (Laevers, et al., 2013). Kinderen moeten geprikkeld worden en al doende leren. Ebbens en Ettekoven (2016) stellen dat de meeste kinderen tien tot vijftien minuten actief kunnen luisteren. Aangeboden informatie moet door leerlingen worden verwerkt, geoefend en toegepast. Pas dan wordt kennis eigen gemaakt. Hieruit is te concluderen dat het niet alleen van belang is om schrijffletters te zien, maar ook om ze daadwerkelijk te schrijven. Pas wanneer echt geschreven wordt, zijn leerlingen aan het leren. Het is niet alleen de taak van de leerkracht om leerlingen te activeren. Spreek de ondernemingszin van kinderen aan, leg sturing neer bij hen, maak ze verantwoordelijk voor hun eigen traject en laat kinderen zelf en samen oplossingen bedenken. Bovendien beschrijft Laevers, et al. (2013) dat groeps- en partnerwerk de leerstof dichter bij de leerlingen kan brengen. Vygotsky (in Elsäcker & Verhoeven, 2005) bevestigt dit met de zone van naaste ontwikkeling. Laevers, et al. (2013) noemt als voorbeeld: kinderen zelf opdrachten laten ontwerpen en tot uitvoering brengen. Dit voorbeeld kan worden toegepast tijdens de schrijffles, door leerlingen ruimte te geven om in samenwerking eigen opdrachten te laten samenstellen en uitvoeren. Door middel van sociale ondersteuning van anderen, kan het kind op een hoger ontwikkelingsniveau komen. Bakx, Ros & Teune (2012) beschrijven dat volgens het sociaal-constructivisme leren een sociaal proces is. Schrijven blijft een individuele taak, dat ieder kind zelf moet leren. Toch kunnen leerlingen gedurende de schrijftaken samenwerkend leren. Norden (2014) benoemt het inzetten van coöperatieve werkvormen tijdens schrijfonderwijs. 'Schrijven in tweetallen' is bijvoorbeeld een goede manier om hardop te denken en elkaar te observeren. Samenwerkend leren is een van de

meest effectieve strategieën. Dat blijkt uit een meta-analyse naar samenwerkend leren, uitgevoerd door John Hattie (2008). Groeps- of partnerwerk zorgt voor minder betrokkenheidsverlagende wachtmomenten. Pompert (2017) benadrukt het belang van elkaar vragen stellen, complimenteren en feedback geven. Belangstelling naar de taak motiveert kinderen om hun best te doen. Hieruit blijkt dat het van belang is om deze elementen in het schrijfonderwijs te verwerken. Tevens kunnen kinderen elkaar helpen en stimuleren. Desalniettemin is het van belang om leerlingen individueel te laten schrijven, stelt Norden (2014). De leerkracht moet zorgen voor een goede afwisseling van schrijfactiviteiten met de groep, in de kleine kring, in duo's of individueel. Een schrijfactiviteit met de groep heeft als doel een schrijfvaardigheid aanleren. Pompert (2017) adviseert om deze momenten af te wisselen met tweetal gesprekken en individuele schrijfmomenten. Werken in een kleine kring of in duo's zorgt dat leergesprekken en overleg kan plaatsvinden. Het leerproces wordt hierdoor zichtbaar, iets wat John Hattie Visible learning noemt. Het is van belang dat de leerkracht nadenkt welke leerlingen van elkaar kunnen leren en de schrijftaak doelgericht begeleid wordt. Deze vorm van organisatie sluit aan bij de studies van Braaksma (in Krijgsman, 2010). Door leerlingen op een gestructureerde manier met elkaar samen te laten schrijven, kan de docent hen meer verantwoordelijk maken voor hun eigen leerproces (Ebbens en Ettekoven, 2016).

Naast samenwerken zijn instructieve spelen een goede manier om het 'doen' te stimuleren en daarmee ook de betrokkenheid. Kinderen zijn op deze manier zelfstandiger. In een interview met Miert (2015), benoemt Meester zes spelelementen die bijdrage aan hoge betrokkenheid: uitdaging, onderzoek en experimenteren, plezier, competentie, keuzevrijheid en verbondenheid. Spel zorgt voor meer plezier in het onderwijs. Laevers, et al. (2013) noemt als voorbeeld de leerstof aanbieden in de vorm van een quiz. Deze werkvorm is toe te passen in een schrijfles en bevat het aantrekkelijke van een spel. Het gooien van een dobbelsteen heeft al een stimulerend effect. De dobbelsteen kan ingezet worden als werkvorm. Dit geldt ook voor het trekken van een opdrachtenkaart.

Activiteit stelt ons in staat om, door middel van vlote opeenvolgende handelingen, tijd efficiënter te gebruiken en 'wachten' uit te bannen. Kinderen worden geactiveerd en dat verhoogt de betrokkenheid. In Leergroep I komt 'activiteit' wel voor. Respondent 1 heeft diverse wijzen beschikbaar gesteld om letters te oefenen. Een aantal voorbeelden: "Dat is bijvoorbeeld op een whiteboard oefenen, op het raam oefenen, op het krijtbord, in het zand, in scheerschuim, op het digibord, op de iPad". Ook zorgt de leerkracht dat variatie in klassikale en individuele momenten mogelijk is. Werken in tweetallen komt weinig tot niet voor. Alle drie respondenten hebben behoefte aan input om activiteit in te kunnen zetten tijdens schrijfonderwijs.

Echter, alleen activeren is niet voldoende. Eveneens van belang is vergroten van leerlingeninitiatief.

Verhogen van leerlingeninitiatief

Hierbij zijn vrijheid en ruimte voor initiatief van belang. Echter, Elsäcker en Verhoeven (2005) beschrijven dat binnen schrijfonderwijs weinig ruimte is voor initiatief. "De kinderen worden te weinig gestimuleerd om onafhankelijk te denken ..." (Elsäcker & Verhoeven, 2005, p. 11). In de meeste methodes wordt precies verteld wat de leerling moet doen. Er is weinig controle over het eigen schrijfproces.

"Ik merk dat bij het begin de betrokkenheid heel hoog was, want toen stonden ze aan het begin van alles leren. Nu heeft de helft van de groep een schrijfdiploma, dus die kennen natuurlijk alle letters. Dan is het voor mij de truc om kinderen gemotiveerd te houden om te blijven

schrijven.”

In elke Leergroep hebben leerlingen keuze met betrekking tot de verwerkingsvorm. Opdrachten zijn beschikbaar, maar mogen ook op eigen initiatief van de leerling ontworpen worden. Dat blijkt uit onder andere deze uitspraak: “Bij mij mogen ze eigenlijk alles kiezen wat ze willen qua verwerkingsvorm. Als ze maar wel aan het doel werken dat ik heb gezegd”. Respondenten 2 en 3 laten leerlingen doelen kiezen die aansluiten bij de SLO-doelen. Respondent 1 benoemt een klassikaal SLO-doel. Tevens delen alle leerlingen de meeste momenten de eigen schrijftijd in. Nakijken wordt in alle Leergroepen on the job gedaan. Leerlingen corrigeren het eigen werk of dat van anderen niet.

Het leerlingeninitiatief kan in elke Leergroep vergroot worden door gebruik van een checklist. De checklist zorgt ervoor dat leerlingen samen of individueel de correctiefase kunnen uitvoeren. Eveneens kunnen leerlingen gericht een eigen leerdoel stellen. Leerlingen kunnen zelf of samen nakijken volgens vaste regels. Ze krijgen inzicht in succesfactoren en verbeterpunten. Verbeterpunten kunnen leerdoel worden. Hierdoor zijn de leerlingen volledig eigenaar over het eigen schrijfproces. Laat leerlingen daarnaast experimenteren met verschillende pennen en potloden. Elk kind geeft de voorkeur aan andere materialen of hulpmiddelen. Door initiatief hierin te stimuleren, schrijven leerlingen met materialen die bij hen passen. Mogelijk zal de pengreep hierdoor verbeteren.

Uit de conclusie blijkt dat verbeterpunten mogelijk zijn op het gebied van activiteit en leerlingeninitiatief in alle Leergroepen. Om deze reden worden materialen van de schrijfmethode ‘Aan Boord’ aanbevolen. De materialen zijn breed inzetbaar en maken individueel schrijfaanbod mogelijk. Essentieel onderdeel van de methode is de checklist ‘de tien Gouden Schrijfregels’. Aanbevolen wordt de checklist in te zetten in elke Leergroep, zodat leerlingen zicht krijgen op succesfactoren en verbeterpunten. Door deze Schrijfregels in te zetten, kan elk schrijfmoment een schrijfles worden.

Bron

Schrijfonderwijs binnen de procesgerichte aanpak Een onderzoek naar het verhogen van betrokkenheid tijdens schrijfonderwijs, Anne Streur, juni 2019 (afstudeeronderzoek)

Voor nader contact: annestreur@gmail.com

DS/23.07.19